

PUTERE ȘI AUTORITATE. PERSPECTIVA WEBERIANĂ

CRISTIAN POPA

Cuplul conceptual *putere-autoritate* ocupă un loc central în filosofia politică, fiind strâns legat cu majoritatea chestiunilor abordate în acest orizont problematic. Dar și științele politice empirice acordă acestor concepe un rol central, în conjuncție cu studiul legitimității sistemelor politice, al stabilității și schimbării lor etc. Semnificațiile acestor concepe, însă, au constituit subiectul unor neînchidute controverse, purtate mai ales în jurul specificării relațiilor dintre putere, autoritate și legitimitate, controverse care au angajat, cel puțin de la Max Weber încoace, chiar natura și studiul politiciei¹.

În general, conceptul de putere a fost utilizat pentru a desemna capacitatea oamenilor de a ajunge la rezultatele urmărite și, în special, de a realiza acțiuni eficiente: „puterea unui om... constă în mijloacele necesare obținerii unui bun viitor”²; sau în „producerea de efecte urmărite” (*intended effects*)³. Așadar, puterea și acțiunea sunt strâns legate, astfel încât, dacă acțiunea este intervenția directă într-o serie de evenimente, puterea constă tocmai în capacitatea de a-i schimba cursul, desemnând „capacitatea transformatoare inherentă acțiunii umane”⁴.

În această acceptiune generală, puterea este înțeleasă drept aptitudinea de a produce rezultate, adică „putere de a” (*power to*); dar ea este și (sau mai ales) „putere asupra” (*power over*) altor persoane umane. Ceea ce nu înseamnă însă că puterea trebuie confundată cu exercitarea ei, comitând *the exercise fallacy*⁵. Într-o accepție mai restrânsă, puterea este definită drept „capacitatea unor persoane de a produce efecte prevăzute asupra altor persoane”⁶, legând astfel în mod explicit puterea de intenție și excluzând în mod corespunzător din sfera conceptului procesele de reglare informală care emerg din jocul interacțiunilor sociale spontane. „A influențează pe B în măsura în care îl poate determina să facă ceea ce, altminteri, nu ar face”⁷.

Adesea, însă, în absența oricărora comenzi explicite și chiar a oricărora intenții declarate, unii oameni, aflați sub influența altor oameni, adoptă conduite conforme așteptărilor celor din urmă, potrivit „regulii reacțiilor anticipate”⁸. Acest fenomen a fost bine surprins și de Max Weber prin ceea ce el a numit *disciplina*. „«Disciplina» este probabilitatea ca, în virtutea obișnuinței, o comandă să obțină supunerea promptă și automată, în forme stereotipe, din partea unui grup dat de persoane”⁹.

În general, *Ego* poate acționa asupra lui *Alter* în două moduri posibile: el poate încerca să schimbe situația în care se găsește *Alter*; sau poate încerca să-i

schimbe intențiile, ceea ce poate avea asupra lui *Alter* urmări avantajoase sau dezavantajoase, dat fiind că acțiunea lui *Ego* asupra lui *Alter* se exprimă prin sancțiuni pozitive sau negative¹⁰. „Puterea constă în probabilitatea, pentru o unitate socială A, de a obține supunerea la propria sa strategie a unei unități sociale B (sau a unităților sociale B, C etc.), reducând gama acțiunilor deschise (sau permise) prin aplicarea unor sancțiuni situaționale negative, fie că sunt numai invocate cu titlu de amenințare, fie că sunt aplicate în mod efectiv“¹¹. Sancțiunile situaționale negative ar exprima astfel specificitatea puterii. Acestea nu se reduc la aplicarea lor efectivă, căci adesea este suficientă amenințarea cu ele pentru a descuraja transgresorii potențiali. Apoi, sancțiunile pozitive trebuie considerate recompense efective, dar și „promisiuni de recompensă“¹², prin care A încearcă să obțină din partea lui B comportarea dezirabilă. După cum s-a observat, însă, recompensele regulate creează așteptări care retrasează linia de demarcație între sancțiunile pozitive și sancțiunile negative, astfel încât, întreruperea, fie și temporară, a sancțiunilor pozitive este percepță ca o pedeapsă, transformându-le în mod subit în sancțiuni negative. În orice caz, atribuirea sistematică de recompense are un caracter coercitiv, producând efectul de descurajare prin amenințarea cu „retragerea recompenselor oferite în mod regulat“¹³.

* * *

Un alt traseu analitic abordează cuplul conceptual *putere-autoritate* dinspre al doilea termen. Este calea urmată de Max Weber. Din punct de vedere sociologic, observa el, conceptul de putere este „amorf“. Orice însușire a unui individ sau a unui grup social și orice împrejurare îi pot pune în situația de a-și impune voința proprie asupra celorlalți. De aceea, în analiza sa asupra fenomenului politic el a propus conceptul tehnic și „neutră axiologic“ (*wertfrei*) de „autoritate“ (*Herrschaft*), care desemnează numai probabilitatea ca o comandă să fie ascultată. „«Puterea» (*Macht*) este probabilitatea ca, în interiorul unei relații sociale, un actor să fie în poziția de a-și îndeplini propria sa voință în ciuda rezistenței, indiferent pe ce se bazează această probabilitate“. „«Autoritatea» (*Herrschaft*) este probabilitatea ca o comandă cu un conținut specific să fie ascultată de un grup dat de persoane“¹⁴.

Pentru a înțelege însă semnificația acestor aserțiuni abstracte, esențializate, este necesară o scurtă incursiune în sociologia weberiană pentru a surprinde modul său specific de a conceptualiza realitatea socială, în general, și realitatea politică, în special. „Sociologia“ — spunea el — „este știința care se ocupă cu înțelegerea interpretativă (*deuten verstehen*) a acțiunii sociale și cu explicația cauzală (*ursächlich erklären*) a cursului și a consecințelor sale. Vorbim despre «acțiune» (*Handeln*) întrucât individul care acționează atașează un sens subiectiv comportamentului său — fie el deschis sau închis, o omisiune sau o acceptare. Acțiunea este «socială» în măsura în care sensul ei subiectiv se raportează la comportamentul celorlalți și astfel își orientează cursul său“¹⁵. Spre deosebire de științele sociale *normative* („dogmatice“), cum sunt dreptul, etica etc., sociolo-

gia, ca știință socială empirică, *descriptivă*, nu își propune ca obiect al investigațiilor sale dezvăluirea sensurilor *corecte* ale acțiunilor umane, ci numai sensurile *tipice* ale unor indivizi ipotetici într-un tip de acțiune dat.

Înțelegerea rațională a acțiunii sociale presupune sesizarea intelectuală completă a elementelor sale în contextul lor intențional. Desigur, gradul cel mai înalt de înțelegere rațională este atins în cazul raționamentelor logice și al propozițiilor matematice, ale căror sensuri sunt imediat inteligibile. Când cineva, într-o demonstrație, folosește propoziția $2 + 2 = 4$ înțelegem foarte clar ceea ce vrea să spună. Înțelegem însă și ceea ce face un individ atunci când, în acord cu datele situației, alege mijloacele cele mai potrivite pentru atingerea unui anumit scop. „Interpretarea unei astfel de acțiuni îndreptate către un scop rațional posedă, prin înțelegerea alegerii mijloacelor, cel mai înalt grad de certitudine verificabilă (*Evidenz*)“¹⁶.

Desigur, acțiunile umane sunt declanșate adesea de ambiție, mândrie, iubire, ură, răzbunare etc. Este însă convenabil ca toate aceste elemente afective, iraționale să fie tratate ca abateri, deviații de la *tipul conceptual pur al acțiunii raționale*. De exemplu, o panică pe piață financiară poate fi analizată arătând întâi care ar fi putut să fie cursul acțiunii dacă acesta nu ar fi fost influențat de afecte iraționale, pentru ca apoi, pornind de la acest curs ipotecic, să fie introduse elementele iraționale, obținând astfel înțelegerea acțiunii în cauză. Tot astfel, o campanie politică sau militară poate fi descrisă arătând întâi care ar fi putut să fie cursul său rațional, date fiind scopurile participanților, precum și cunoașterea adecvată a împrejurărilor în care aceasta s-a desfășurat, pentru ca apoi să poată fi sesizată importanța cauzală a unor factori precum dezinformarea, erorile strategice, greșelile logice, temperamentul participanților etc., ca justificări ale abaterilor de la acest curs. „Construcția unui curs pur rațional al acțiunii îi folosește sociologului în astfel de cazuri ca un tip (*tip ideal*), care are meritul comprehensibilității clare și lipsite de ambiguitate“.¹⁷ Prin comparație, devine posibilă și înțelegerea modurilor în care acțiunile umane *reale* sunt influențate de afecte sau erori, ca deviații de la ceea ce ne-am putea aștepta dacă acțiunile ar fi pur raționale. Această procedură nu trebuie însă înțeleasă în nici un caz ca o expresie a unei „tendențe raționaliste“ a sociologiei de a considera că elementele raționale predomină în viața umană; căci ea nu are decât o semnificație metodologică.

„Idealtipul (*Idealtypus*) este un tablou de gândire; el *nu este* nici realitatea istorică, nici realitatea «autentică» în sine. Si nici nu servește drept schemă care ar putea să ordoneze realitatea ca *exemplar*. El are numai semnificația unui *concept-limită* (*Grenzbegriff*) pur ideal, cu care este *măsurată* realitatea pentru a limpezi conținutul empiric al unora dintre elementele ei considerate importante și cu care este *comparată* această realitate“.¹⁸ De asemenea, „idealtipul“ constituie o „instanță“ total neutră din punct de vedere axiologic. El reclamă numai coerența logică și nu conține nici un fel de judecată de valoare asupra realității. „Astfel, există la fel de bine «idealtipuri» ale bordelurilor, ca și «idealtipuri» ale religiilor...“¹⁹

Acțiunea subiectivă comprehensibilă aparține uneia sau mai multor ființe umane *individuale*. Științele sociale normative, precum cele juridice, tratează co-

lectivitățile sociale cum sunt statele, organizațiile, asociațiile, fundațiile etc. ca și cum ar fi persoane individuale, subiecte de drept și de datorii etc. Pentru sociologie, însă, activitățile acestor colectivități sunt exclusiv rezultatul acelor particulare ale unor persoane individuale, căci numai acestea sunt agenții acțiunilor subiectiv comprehensibile. Totuși, sociologia nu trebuie să ignore aceste „concepțe colective” (*Kollektivbegriffe*). Utilizate în domeniul juridic, dar și în vorbirea curentă, concepțele colective au un sens în mintile oamenilor ca ceva real și, mai ales, înzestrat cu autoritate, astfel încât ei își orientează acțiunile în conformitate cu ele. „De exemplu, unul dintre aspectele cele mai importante ale statului modern, înțeles ca un complex de interacțiuni sociale ale persoanelor individuale, constă în faptul că acțiunile diferiților indivizi sunt orientate de credința că acesta există și trebuie să existe, astfel încât actele și legile sale sunt valide în sens legal”²⁰.

Pe de altă parte, curențul sociologic „organicist” încearcă să înțeleagă interacțiunea socială pornind de la „întregul” în care acționează indivizii. Astfel, acțiunile individuale sunt tratate aidoma fizioligului care consideră rolul fiecărui organ în funcționarea organismului. Acest cadru de referință funcțional poate fi util pentru orientarea provizorie a cercetării și mai ales pentru ilustrarea practică. „Dacă însă valoarea sa cognitivă este supraestimată și concepțele sale sunt ilegitim «reificate», poate fi foarte periculos”²¹. Studiul colectivităților sociale, considerate ca fiind diferențe de organisme, poate realiza în orice caz mult mai mult decât este posibil în științele naturii, adică demonstrarea relațiilor și uniformităților funcționale, și anume înțelegerea subiectivă a acțiunilor indivizilor care le compun.

Formulând concepțe-tip și uniformități ale proceselor sociale reale, sociologia se deosebește de istorie, care este preocupată mai cu seamă cu explicația cauzală a acțiunilor personalităților individuale. Ca știință generalizatoare, concepțele sale sunt abstracte, relativ lipsite de conținut concret. Este cazul conceptelor ideal-tipice de putere, autoritate, legitimitate, charismă etc. În schimb, ele sunt mai precise, fiind rezultatul străduinței pentru cel mai înalt grad de adecvare la nivelul sensului. Indiferent de fenomenul studiat, „analiza sociologică face abstracție de realitate și în același timp ne ajută să o înțelegem, căci arată cu ce grad de aproximativitate un fenomen istoric concret poate fi subsumat unuia sau mai multora dintre aceste concepțe. „De exemplu, același fenomen istoric poate fi într-un aspect *feudal*, în altul *patrimonial*, în altul *birocratic*, iar în altul *charismatic*. Pentru a da un sens precis acestor termeni, este necesar pentru sociolog să formuleze tipuri ideale pure ale formelor de acțiune corespunzătoare, care presupun gradul cel mai înalt posibil de integrare logică în virtutea completei lor adecvări la nivelul sensului”²². Desigur, fenomenele sociale reale nu corespund exact nici unuia dintre aceste tipuri ideale construite. „Împrejurarea este însă asemănătoare studiului reacției fizice pe baza asumpției *vacuum*-ului absolut”²³. De fapt, acțiunile sociale reale se desfășoară într-o stare de semi-conștiență sau chiar de inconștiență a sensului lor subiectiv intenționat. „*Tipul ideal al acțiunii semnificative al cărui sens este pe deplin conștient și explicit este un caz marginal...* Este însă necesar să alegem între termeni care sunt clari sau neclari.

Aceia care sunt clari vor avea desigur caracterul abstract al tipurilor ideale, dar ei sunt cu toate acestea preferabili în scopuri științifice²⁴.

*
* * *

Toți conducătorii încearcă să-și transforme puterea în autoritate, conferind astfel legitimitate deciziilor și acțiunilor lor. În definitiv, autoritatea este forma de influență cea mai eficientă. „Mai sigură și mai durabilă decât coerciția brută, ea permite conducătorului să guverneze cu un minimum de resurse“²⁵. De aceea, Max Weber s-a ocupat aproape exclusiv de guvernările legitime, convins fiind că puterea lipsită total de legitimitate este prea rară ca să merite să fie studiată. Apoi, oamenii știu, în general, când un guvernământ este nelegitim, nu numai prin modul în care a ajuns la putere, ci mai ales prin ceea ce face. „Dacă acțiunile sau omisiunile sale le nescotesc valorile fundamentale, ei pot conchide, precum Sfântul Augustin în *De civitate Dei*, că un guvernământ nedrept este o mare hoție“²⁶.

Justificarea legitimității puterii este însă mai mult decât o chestiune teoretică: aceasta constituie chiar baza diferențierii între structurile de putere reale. „Rațiunea pentru acest fapt rezidă în nevoia general observabilă a oricărei puteri, ori chiar a oricărui avantaj al vieții, de a se auto-justifica“²⁷. Oamenii sunt diferenți în privința stării lor materiale, a *status*-ului lor social etc. Observația empirică atestă că întotdeauna cel favorizat simte nevoia de nestăvilit de a-și considera poziția ca „legitimă“, într-un fel sau în altul, avantajul său ca „meritat“, iar dezavantajele celorlalți ca fiind produse de „greșelile“ lor. Această nevoie se face simțită și în relația dintre grupurile sociale. Orice grup privilegiat din punct de vedere *social* dezvoltă mitul superiorității sale *naturale*, a „sângelui“ său etc.

Într-adevăr, exercițiul oricărei puteri are întotdeauna nevoia puternică de auto-justificare prin apelul la principiile legitimității sale. Cât privește aceste principii ultime, ele sunt trei: Puterea este legitimă întrucât respectă sistemul de norme raționale, conștient instituite, iar supunerea este acordată normelor, nu persoanelor. Legitimitatea puterii se poate baza însă și pe autoritatea anumitor persoane. O astfel de autoritate personală poate, la rândul său, să se bazeze fie pe sacralitatea (*heiligkeit*) tradiției, care prescrie supunerea față de anumite persoane particolare sau își poate avea sursa în cedarea față de ceea ce este extraordinar, credința în charisma unei persoane precum un salvator, un profet sau un erou.

Structura de putere *reglată rațional* își găsește expresia sa tipică în *statul modern birocratic*, cea *prescrisă tradițional* este reprezentată de *patriarhalism*, iar puterea *charismatică*, care nu se bazează nici pe reguli raționale, nici pe tradiție, rezidă în *autoritatea personală* a individului *exceptional*.

După tipul de legitimitate care este revendicată, tipul de conducere administrativă, precum și modurile de exercitare a autorității diferă în mod fundamental. De aceea, clasificarea tipurilor de autoritate urmează modurile tipice de revendicare a legitimității.

Prin urmare, există trei tipuri pure de autoritate legitimă, căci revendicarea legitimității poate invoca: 1. „temeiuri raționale, constând în credință în legalitatea regulilor instituite și în dreptul celor chemați să exercite autoritatea pe baza acestor reguli de a emite comenzi (*autoritatea legală*)“; 2. „temeiuri tradiționale — constând în credință statornicită în sacralitatea unor tradiții imemoriale și în legitimitatea celor care exercită autoritatea pe baza lor (*autoritatea tradițională*)“; 3. „temeiuri charismatice — constând în devoțiunea față de sfîntenia excepțională, eroismul sau caracterul exemplar al unei persoane individuale și al modelelor normative sau al ordinii revelate ori instituite de aceasta (*autoritatea charistică*)“²⁸.

Tipul pur al autoritatii legale este acela care folosește un *staff* administrativ biocratic. Acesta este alcătuit din funcționari individuali numiți care își exercită atribuțiile astfel: 1. sunt liberi ca persoane și se supun autoritatii numai cu privire la obligațiile lor oficiale impersonale; 2. sunt organizați într-o ierarhie clar definită a posturilor; 3. fiecare post are o sferă de competență clar definită; 4. postul este ocupat printr-o relație contractuală liberă, astfel încât, în principiu, există o selecție liberă; 5. candidații sunt selectați pe baza calificărilor tehnice; ei sunt atestați prin diplome care certifică instruirea lor tehnică; 6. sunt remunerati prin salarii fixe, iar scală salarialilor este gradată după rangul în ierarhie, și, de asemenea, pot fi luate în considerare responsabilitatea și cerințele pe care le incumbă *status-ul social*; 7. postul este considerat singura, ori cel puțin principala, ocupație; 8. postul constituie o carieră; există un sistem de promovare în acord cu vechimea ori cu realizările, ori cu amândouă; 9. funcționarul lucrează cu totul separat de proprietatea asupra mijloacelor administrative și fără să-și aproprie postul său; 10. el se supune unei discipline stricte și sistematice, precum și controlului în îndeplinirea sarcinilor postului²⁹.

Prin contrast cu autoritatea legală se definește autoritatea patriarhală. Aceasta nu se bazează pe angajamentul oficial pentru un scop impersonal și pe supunerea față de norme abstracte, ci pe o loialitate personală strictă. Această autoritate personală are însă în comun cu autoritatea biocratică — *impersonal* orientată — două trăsături importante: *stabilitatea* și „*caracterul cotidian*“ (*alltaglich*). Ambele urmăresc respectarea normelor, dar, dacă sub autoritatea biocratică aceste norme sunt stabilite rațional și fac apel la simțul legalității abstracte, sub autoritatea patriarhală normele sunt deriveate din tradiție, care întreține credința în caracterul inviolabil a ceea ce există de mult timp. Astfel, semnificația regulilor este fundamental diferită în aceste două forme de autoritate. În cazul autoritatii patriarhale, limitată de norme care nu sunt promulgate explicit, ci sunt consacrate de tradiție, supunerea se bazează pe relațiile personale, percepute ca naturale. Puterea unui biocrat, în schimb, limitată de competența legală stabilită, rezidă în indispensabilitatea sa tehnică dată de cunoașterea specializată.

Autoritatea patriarhală nu este singura autoritate care se întemeiază pe sacralitatea tradiției. O altă formă importantă a autoritatii tradiționale o constituie „puterea notabililor“ (*honoratores*). Aceasta există în societățile în care onoarea sau prestigiul social constituie criteriu de diferențiere socială. Spre deosebire de autoritatea patriarhală, autoritatea notabililor nu se bazează pe loialitatea perso-

nală, motivată de apartenența la aceeași familie, comunitate etc., ci pe ceea ce îi este specific notabilului și îl deosebește de ceilalți — averea, educația, stilul de viață etc., astfel încât el este capabil „să trăiască pentru politică, nu din politică”.

Este însă posibil ca puterea să apară și sub o înfățișare inocentă, conducătorul poate fi considerat de conduși ca fiind „slujitorul” lor și chiar el se poate vedea pe sine în acest fel. Acest fenomen se petrece în aşa-numita „democrație directă”. Aceasta se bazează pe presupunerea că oricine este la fel de calificat să conducă „treburile publice”, iar sfera puterii de comandă este minimă. Posturile sunt atribuite prin rotație ori prin alegeri pentru perioade scurte de timp. Toate deciziile importante sunt rezervate hotărârilor luate în comun. Acest tip de administrație poate să existe în anumite asociații private, în universități etc., dar și în anumite comunități politice, precum *Landesgemeinden* elvețiene, dacă sunt întrunite următoarele condiții: 1. comunitatea trebuie să fie locală ori limitată ca număr de membri; 2. pozițiile sociale ale membrilor trebuie să nu difere foarte mult una față de alta; 3. funcțiile administrative trebuie să fie relativ simple și stabile etc. „Noi nu privim totuși la acest fel de administrație ca la punctul istoric de pornire al vreunui curs tipic de dezvoltare, ci mai curând ca la un caz marginal...”³⁰, spunea Weber. Nici rotația posturilor, nici grupurile desemnate, nici alegerile nu sunt forme „primitive” de selecție a conducătorilor, în general.

În orice caz, democrația directă este prin natura sa instabilă. Dezvoltarea diferențierii economice transformă curând democrația directă în guvernarea notabililor.

Dacă feudalismul occidental a fost dominația câtorva înzestrați, între altele, cu îndemâneri militare, *patrimonialismul*, formă particulară a feudalismului în clasificarea weberiană, reprezintă dominația masei de către un individ. „Bunul rege”, nu eroul, a fost idealul glorificat de legendele maselor. Patrimonialismul se legitimează ca apărător al bunăstării supușilor. „Bunăstarea”, legenda patrimonialismului, este adusă de „părintele poporului”, idealul statelor patrimoniale.

„Termenul «charismă» va fi aplicat unei anumite calități a personalității individuale în virtutea căreia aceasta este considerată extraordinară (*ausseralltägliche*), înzestrată cu puteri sau însușiri supranaturale, supraumane sau cel puțin excepționale. Acestea nu sunt accesibile persoanei obișnuite, ci sunt socotite de origine divină sau exemplare și pe baza lor individul în cauză este tratat ca un «conducător» (*Führer*)³¹. În trecut, această calitate neobișnuită era atribuită puterilor magice cu care erau înzestrați profeții, legiuitori, eroii războinici etc. Ceea ce contează însă aici este faptul că acești conducători sunt *recunoscuți* ca atare de adeptii sau discipolii lor (*Anhängers*). Analiza sociologică „liberă-de-valori” (*wertfreie*) tratează războinicul fanatic, şamanul, pentru care atacurile de epilepsie sunt prilejuri de a cădea în transă și extaz, pe Joseph Smith, de exemplu, fondatorul Mormonilor, care a fost, se pare, un şarlatan foarte elaborat, *le littérateur* copleșit de propriul său succes demagogic etc., la fel ca și pe eroii, profeții și salvatorii „cei mai mari”, după judecata morală obișnuită.

Un grup organizat supus acestui tip de autoritate constituie o comunitate „emoțională” (*Gemeinde*). Conducerea sa nu constă din funcționari plătiți, organizați ierarhic, cu sfere de competență precis stabilite. Aici nu există numiri,

destituiri, carieră, promovare etc. Profetul are „discipoli“, șeful militar „partizani“, conducătorul charismatic, în general, are „oameni de încredere“, iar aceștia conviețuiesc împreună cu liderul lor într-o relație comunistă de iubire (*Liebeskommunismus*). Nu există organe administrative stabilite, nici un sistem de reguli formale, de principii legale abstracte, și deci nici un proces de decizie rațională. Conducătorul charismatic autentic, fie el profet, șef militar sau politic, proclamă mereu reguli noi în virtutea revelației, inspirației sau propriei sale voințe.

Autoritatea legală și autoritatea tradițională sunt deosebite în multe privințe, dar ele împărtășesc împreună trăsătura *continuității*, fiind structuri ale *vieții cotidiene* (*alltägliche*), care satisfac nevoi normale, obișnuite. „Toate nevoile umane extraordinaire (*ausseralltägliches*), acelea care *transcend* sfera rutinelor economice cotidiene, au fost însă satisfăcute întotdeauna într-o manieră cu totul eterogenă: pe o bază *charismatică*“³².

Astfel, autoritatea birocratică este rațională în sensul că se supune unor reguli susceptibile de a fi analizate intelectual; pe când autorității charismatice îi sunt străine toate regulile. Autoritatea tradițională este legată de precedentele trecutului și deci de reguli; dar autoritatea charismatică repudiază trecutul, fiind în acest sens o forță novatoare, revoluționară. Ea nu recunoaște nici o apropriere a pozițiilor de putere de către persoane desemnate prin anumite proceduri sau de către vreun grup social privilegiat. Pentru ea, singurul temei al legitimității este charisma personală atâtă vreme cât este recunoscută ca atare de ceilalți. „Orice politică charismatică este aşadar o aventură, nu numai pentru că riscă eșecul, ci și pentru că este obligată neîncetat să regăsească un nou elan, să furnizeze noi motive de entuziasm pentru a confirma puterea sa“³³.

De asemenea, autoritatea charismatică autentică este cu totul străină de considerațiile economice. Aceasta se prezintă ca o „vocătie“, ca o „misiune“ sau ca o „datorie spirituală“, disprețuind și respingând exploatarea economică a puterii sale. Conducătorii charismatici nu renunță însă la posesie și achiziție, cum făceau în trecut profesorii și discipolii lor; dimpotrivă, ei caută cu obstinație mijloacele materiale ale puterii și prestigiului propriu. Ceea ce disprețuiesc este activitatea economică rațională îndreptată către obținerea unui venit regulat. Din acest punct de vedere, satisfacerea nevoilor autorității charismatice reprezintă o forță anti-economică tipică. Aceasta repudiază orice fel de implicare în lumea rutinei economice cotidiene. Ea poate tolera numai, cu o atitudine de indiferență emoțională completă, acte achizitive nesistematische. La început sprijinită prin dări și cerșetorie, prada și extorcarea, prin forță sau prin alte mijloace, devin apoi formele tipice de satisfacere charismatică a nevoilor.

Prin natura sa, autoritatea charismatică este instabilă; deținătorul său își poate pierde charisma. În mod prototipic, el se poate simți, asemenea lui Iisus pe cruce, „părăsit de Dumnezeu“, și curând chiar credincioșii pot ajunge să creadă că „puterea sa l-a părăsit“. Atunci misiunea sa ia sfârșit, discipolii și aderenții îl abandonează, căci charisma pură nu recunoaște nici o altă legitimitate decât pe aceea care decurge din puterea personală extraordinară dovedită continuu. „Întradevară, în forma sa pură, autoritatea charismatică nu există decât *in statu nascendi*. Ea nu poate fi stabilă, ci se tradiționalizează sau se raționalizează ori se trans-

formă într-o combinație a celor două³⁴. Căutarea unui nou Dalai Lama, a unui alt Bou Apis etc., pentru a fi acceptată ca legitimă, trebuie să respecte anumite proceduri tradiționale sau legale, diminuând astfel însemnatatea însușirilor individuale intrinseci, definitorii pentru autoritatea charismatică autentică.

Istoria atestă că au existat conducători charismatici în toate epociile și în toate sferele vieții umane, nu numai în politică. Ceea ce este însă specific culturii europene din acest punct de vedere este tipul omului politic de „vocație“, „demagogul“, ilustrat în epoca modernă de „șeful de partid parlamentar“³⁵.

Dezvoltarea statului modern a avut drept impuls, între altele, voiața regilor feudali de a expropria puterile locale, „private“ de mijloacele militare, economice etc., susceptibile de a fi utilizate politic, proces care a avut loc în paralel cu dezvoltarea întreprinderii capitaliste moderne care a înlăturat treptat micii producători independenți. În cursul acestui amplu proces istoric și-a făcut apariția acest *homo novus*, „omul politic profesionist“. În noul regim al proprietății private, el a trebuit să fie economic „disponibil“ (*abkömmlich*), astfel încât el să poată trăi *pentru* politică, nu *din* politică. „Faptul că un stat sau un partid sunt conduse de oameni care, în sensul economic al termenului, trăiesc exclusiv *pentru* politică și nu *din* politică semnifică în mod necesar că straturile conducătoare se recrutează în mod «plutocratic»³⁶. De aceea, recrutarea non plutocratică a personalului politic devine posibilă numai dacă „întreprinderea politică“, reprezentată de partidul modern, îi poate oferi venituri regulate și sigure. Această evoluție care a transformat politica într-o „întreprindere“ (*Betrieb*) a făcut necesară specializarea celor care participă la lupta pentru putere. Astfel au apărut funcționari „de carieră“ și funcționari „politici“. Dar nici prezența masivă a avocaților, de exemplu, nu este întâmplătoare, de îndată ce partidul politic a devenit o „întreprindere de interes“ (*Interessenbetrieb*). Căci profesia de avocat constă tocmai în apărarea intereselor celor pe care îi reprezintă și, adesea, în a face să câștige o „cauză“ pentru care argumentele nu au decât o slabă bază factuală și logică. Spre deosebire de funcționarul specializat, care nu face politică în acest sens, ci administrează, achitându-se de sarcinile sale *sine ira et studio*, „fără resentiment și fără *partis pris*“, omul politic luptă, ia poziție, se pasionează, *combate*. „De când există state constituționale și chiar de când există democrații, «demagogul» a fost șeful politic în Occident“³⁷. Încă de la Pericle, democrațiile europene fac uz de discursul rostit și scris. „De aceea, publicistul politic și mai ales *jurnalistul* sunt în zilele noastre reprezentanții cei mai importanți ai speciei“³⁸. Toți aceștia au transformat activitatea politică într-o întreprindere, devenind ei însiși *antreprenori politici*, pentru care ceea ce este important, mai presus de orice, este să ajungă la putere obținând cât mai multe voturi posibile.

Toate aceste idei fecunde au cunoscut în cursul secolului al XX-lea evoluții spectaculoase, instalându-se în mod definitiv în *mainstream*-ul gândirii politice contemporane. Unele dintre ele vor fi dezvoltate și nuanțate în abordări postbelice deosebit de influente precum „competiția pentru *leadership*-ul politic“³⁹ ori „teoria economică a democrației“⁴⁰ etc., fiind valorificate apoi în teoria „alegerilor publice“ (*public choice*), un cadru conceptual important în științele politice actuale.

NOTE

1. Richard B. Friedman, *On the Concept of Authority in Political Philosophy*, în: Richard E. Flathman, *Concepts in Social & Political Philosophy*, New York, Macmillan Publishing Co. Inc., 1973, p. 122.
2. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Oxford, Blackwell, 1951, p. 105.
3. Bertrand Russell, *Power. A New Social Analysis*, London, Unwin Paperbacks, 1985, p. 25.
4. Anthony Giddens, *New rules of sociological method*, London, Hutchinson, 1976, p. 110.
5. Peter Morris, *Power. A Philosophical Analysis*, Manchester, Manchester University Press, 1987, p. 15.
6. Dennis Wrong, *Power: Its Forms, Bases and Uses*, New York, Harper & Row, 1980, p. 2.
7. Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1963, p. 40.
8. Carl J. Friedrich, *Man and his Government. An Empirical Theory of Politics*, New York, McGraw-Hill, 1963, p. 203.
9. Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*, Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1956; trad. eng. *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*, 2 vol., edited by Guenther Roth and Clauss Wittich, Berkeley, Los Angeles, University of California Press, 1968, p. 53.
10. Talcott Parsons, *Politics and Social Structure*, New York, The Free Press, 1969, p. 363.
11. François Chazel, *Pouvoir, cause et force*, în: *Revue français de Sociologie*, XV, 4, 1974, p. 457.
12. David Baldwin, *Paradoxes of Power*, Oxford, Blackwell, 1989, p. 19.
13. Peter Blau, *Exchange and Power in Social Life*, New York, Wiley, 1964, p. 116.
14. Max Weber, *Economy and Society*, ..., p. 53.
15. *Ibidem*, p. 4.
16. *Ibidem*, p. 5.
17. *Ibidem*, p. 6.
18. Max Weber, *Die «Objektivität» sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis*, în: *Teorie și metodă în științele culturii*, traducere din germană de Nicolae Râmbu și Johann Klush, Iași, Polirom, 2001, p. 49.
19. *Ibidem*, p. 54.
20. Max Weber, *Economy and Society*, ..., p. 14.
21. *Ibidem*, p. 15.
22. *Ibidem*, p. 20.
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*, p. 22.
25. Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, ..., p. 19.
26. Karl W. Deutsch, *Politics and Government. How People Decide Their Fate*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1970, p. 14.
27. Max Weber, *Economy and Society*, ..., II, p. 953.
28. *Ibidem*, p. 215.
29. *Ibidem*, p. 220–221.
30. *Ibidem*, p. II, 949.
31. *Ibidem*, p. 241.
32. *Ibidem*, II, p. 1111.
33. Julien Freund, *Sociologie de Max Weber*, Paris, P.U.F., 1968, p. 204.
34. Max Weber, *Economy and Society*, ..., p. 256.
35. Max Weber, *Politik als Beruf*, în: *Le savant et le politique*, trad. fr. de Julien Freund, Paris, Plon, 1959, p. 104.
36. *Ibidem*, p. 113.
37. *Ibidem*, p. 129.
38. *Ibidem*, p. 130.
39. Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York, Harper Torchbooks, 1976.
40. Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, New York, Harper Collins Publishers, 1957.